

« بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ »

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه جغرافیا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ی جغرافیا گرایش برنامه ریزی روستایی

سنجش اثرات اجتماعی اقتصادی احداث سد شهریکند بر روستاهای شهرستان بوکان

استادان راهنما :

دکتر مسعود تقوایی
دکتر سیدحسن حسینی ابری

استاد مشاور:

دکتر ایران غازی

اطلاعات درج شده
شماره ۱۳۸۸ / ۴ / ۶

پژوهشگر:
هادی هاشمی

۱۳۸۸ / ۴ / ۶

اسفندماه ۱۳۸۳

۱۱۴۹۱۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شبهه کارشناس پایان نامه
رعایت شده است
تخصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه جغرافیا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا گرایش برنامه ریزی روستایی آقای هادی هاشمی

تحت عنوان

سنجش اثرات اجتماعی اقتصادی احداث سد شهر یکنند بر روستاهای شهرستان
بوکان

در تاریخ ۸۳/۱۲/۲۵ توسط هیات داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

امضاء
امضاء

با مرتبه علمی استاد یار
با مرتبه علمی استاد

دکتر مسعود تقوایی
دکتر حسن حسینی ابری

۱- استادان راهنمای پایان نامه

امضاء

با مرتبه علمی استاد

دکتر ایران غازی

۲- استاد مشاور پایان نامه

امضاء

با مرتبه علمی استادیار

دکتر حسین صرامی

۳- استادان داور داخل گروه

امضاء

با مرتبه علمی استادیار

دکتر مهدی ادیبی

۴- استادان داور خارج از گروه

دکتر حمید رضا وارثی
مدیر گروه جغرافیا

«از اساتید بزرگوار راهنما و مشاور که بنده را در طول دوران
تحصیل، به ویژه در نگارش این پایان نامه از تجربیات
ارزشمندشان بهرمنند ساختند، صمیمانه سپاسگذارم»

«تقدیم به پدر و مادر مهربانم که به هر آنچه
رسیده ام از برکت وجود آن سروران است»

چکیده

از جمله اهداف تحقیق این رسانه، شناخت اثرات احداث سد شهریکند بر اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی، جلوگیری از مهاجرت روستائیان روستاهای پایین دست، ارتقاء سطح زندگی اجتماعی روستائیان واقع در روستاهای پایین دست و در نهایت کمک به برنامه ریزان و دست اندرکاران امور عمرانی منطقه می باشد.

در این رساله جهت مطالعه از روشهای پژوهش اسنادی، کتابخانه ای، تحلیلی و علی استفاده شده است. طرق جمع آوری و کسب اطلاعات و آمار، مطالعات میدانی، نقشه، عکس های هوایی، محاسبه با اهالی روستاهای محدوده مورد مطالعه، بهره گیری از کتب، اسناد و گزارشات، سازمانه، بخصوص شرکت سهامی آب منطقه ای آذربایجان، نظرات اساتید و کارشناسان بوده است. در تهیه جداول و نمودارها از نرم افزار SPSS استفاده شده است.

با احداث این سد اراضی زیر کشت آبی در محدوده طرح از حدود ۱۲۰۰۰ هکتار به بیش ۳۳۰۰۰ (حدود ۳ برابر) خواهد رسید و نیز با توجه به تأمین آب مورد نیاز زراعت در طول سال، بازده محصولات در واحد سطح رشد چشمگیری خواهد داشت. با تحقیق موارد فوق سطح درآمد و قدرت خرید روستائیان شهرستان بوکان بطور اعم و روستائیان منطقه طرح بطور اخص افزایش چشمگیری خواهد داشت.

در صورت احداث سد شهر یکند و تحقق اهداف اقتصادی آن، زمینه جهت بهره برداری از تخصصهای مختلف روستائیان به شهر بوکان از میزان کنونی که حدود ۳/۵ درصد در سال می باشد کاهش پیدا خواهد کرد و رشد شهر بوکان نیز از ۶/۷ درصد کنونی پایین تر خواهد رفت.

احداث سد شهریکند موجبات رشد و رونق ارکان اقتصادی منطقه را فراهم آورده، سبب ایجاد اشتغال گشته و سبب جلوگیری از مهاجرت خواهد شد. تمامی موارد فوق الذکر مبنای اساسی و مهم جهت ایجاد رفاه اجتماعی فراهم خواهند آورد، بر این اساس می توان اینگونه خاطر نشان ساخت که احداث سدیکند سبب ایجاد حداقلی از رفاه اجتماعی و اقتصادی برای روستائیان منطقه مورد مطالعه خواهد گشت و بطبع آن رفاه اجتماعی و سطح زندگی به میزان مورد قبولی رشد خواهد کرد.

واژگان کلیدی:

۱- سد   ۲- شهریکند   ۳- بوکان   ۴- اثرات اقتصادی   ۵- اثرات اجتماعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات طرح تحقیق
۱	مقدمه.....
۲	۱-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی.....
۳	۱-۲- تبیین موضوع تحقیق.....
۴	۱-۳- اهداف تحقیق.....
۴	۱-۴- روش تحقیق.....
۵	۱-۵- فرضیات تحقیق.....
۵	۱-۶- ادبیات موضوع.....
۷	۱-۷- اهمیت و ارزش تحقیق.....
۸	۱-۸- کاربرد نتایج تحقیق.....
۸	۱-۹- قلمرو تحقیق.....
۹	۱-۱۰- موانع و محدودیتهای تحقیق.....
	فصل دوم: چارچوب نظری
۱۰	۲-۱- نقش جغرافیا در توسعه و عمران.....
۱۲	۲-۲- روش تحقیق جغرافیایی و گردآوری اطلاعات.....
۱۳	۲-۳- توسعه روستایی و کشاورزی.....
۱۶	۲-۴- اقتصاد روستایی.....
۱۷	۲-۵- مهاجرت روستاییان.....
	فصل سوم: شناسایی اجمالی شهرستان بوکان و منطقه مورد مطالعه
۱۹	مقدمه.....
۲۰	۳-۱- شرایط طبیعی.....
۲۰	۳-۱-۱- موقعیت، حدود و وسعت.....
۲۴	۳-۱-۲- توپوگرافی.....
۲۵	۳-۱-۳- زمین شناسی.....
۲۷	۳-۱-۴- خاکشناسی.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۱.....	۳-۱-۵- اقلیم.....
۵۰.....	۳-۱-۶- منابع آب.....
۶۲.....	۳-۲- شرایط اجتماعی.....
۶۵.....	۳-۲-۱- ساختار جمعیتی.....
۶۵.....	۳-۲-۲- بعد خانوار.....
۶۶.....	۳-۲-۳- جمعیت روستایی محدوده مورد مطالعه.....
۶۸.....	۳-۲-۴- وضعیت سواد.....
۶۸.....	۳-۲-۵- وضعیت شاغلین.....
۷۱.....	۳-۳- وضعیت اقتصادی.....
۷۱.....	۳-۳-۱- کشاورزی.....
۷۷.....	۳-۳-۲- صنایع.....
۷۹.....	۳-۳-۳- خدمات.....

فصل چهارم: آشنایی اجمالی با پروژه سد شهریکند

۸۰.....	۴-۱- تاریخچه سد شهریکند.....
۸۱.....	۴-۲- موقعیت جغرافیایی سد شهریکند.....
۸۳.....	۴-۳- مشخصات سد شهریکند.....
۸۶.....	۴-۴- نیازهای آبی منطقه.....
۸۶.....	۴-۴-۱- نیازهای کشاورزی.....
۹۵.....	۴-۴-۲- نیاز آب شرب.....
۹۵.....	۴-۵- قابلیت آبیاری اراضی.....
۱۰۳.....	۴-۶- نیروگاه برق آبی سد شهریکند.....
۱۰۳.....	۴-۷- سیستم شبکه آبیاری و زهکشی.....
۱۲۵.....	۴-۸- شبکه آبرسانی سد شهریکند.....
۱۲۷.....	۴-۹- هزینه‌های سرمایه‌گذاری.....

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل پنجم: آشنایی با محدوده مخزن سد	
مقدمه.....	۱۲۸
۱-۵- خسارات مخزن.....	۱۳۰
۲- جمعیت روستایی واقع در محدوده مخزن.....	۱۳۲
۳-۵- فعالیتهای کنونی جمعیت منطقه مخزن.....	۱۳۴
۴-۵- وضعیت مالکیت اراضی محدوده مخزن.....	۱۳۵
۵-۵- ارزش خالص سالانه محصولات در منطقه مخزن سد.....	۱۳۶
۶-۵- ارزش واحدهای مسکونی محدوده مخزن سد.....	۱۳۶
۷-۵- خسارات وارده به تأسیسات و تجهیزات زیربنایی.....	۱۳۷
۸-۵- خسارات کل در محدوده مخزن سد.....	۱۳۸
فصل ششم: بررسی اقتصاد کشاورزی منطقه	
۱-۶- بررسی وضعیت موجود زراعت منطقه.....	۱۳۹
۲-۶- بررسی وضعیت دامداری در منطقه طرح.....	۱۵۹
۳-۶- بررسی وضع موجود اقتصاد کشاورزی منطقه در مقایسه با شرایط آینده.....	۱۶۹
۴-۶- بررسی اقتصاد تولیدکشاورزی در شرایط اجرای طرح.....	۱۷۵
۶-۴-۱- ارزش ناخالص کل محصولات در وضع موجود.....	۱۷۷
۶-۵- وضعیت مالکیت.....	۱۷۵
فصل هفتم: یافته های تحقیق	
۱-۷- تحلیل شرایط اجتماعی محدوده طرح.....	۱۸۱
۲-۷- بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی طرح.....	۱۸۵
۷-۲-۱- رشد اقتصادی.....	۱۸۵
۷-۲-۲- ثبات و امنیت اقتصادی و اجتماعی.....	۱۸۵
۷-۲-۳- توازن اقتصادی.....	۱۸۶
۷-۲-۴- استقلال اقتصادی.....	۱۸۷
۷-۲-۵- اثرات ارزش گذاری نشده طرح.....	۱۸۸
۷-۲-۶- اثرات دراز مدت طرح.....	۱۸۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۹۱.....	۷-۲-۷-بهداشت پیشرفته و قدرت تولیدی نیروی کار.....
۱۹۲.....	۷-۲-۸- هزینه‌های برگشتی.....
۱۹۳.....	۷-۳- اثرات منفی طرح.....
۲۰۱.....	جمع بندی مطالب.....
۲۰۳.....	پیوست شماره ۱.....
۲۰۵.....	پیوست شماره ۲.....
۲۰۷.....	پیوست شماره ۳.....
۲۰۸.....	- منابع و مآخذ.....

فهرست شکل ها

عنوان	صفحه
شکل شماره (۱-۳): نمودار آمبروترمیک محدوده مورد مطالعه سد شهریکند.....	۴۲
شکل شماره (۲-۳): نمودار مقایسه میزان بارندگی و تبخیر و تعریق پتانسیل در محدوده مورد مطالعه.....	۴۷
شکل شماره (۳-۳): نمودار شماتیک سر شاخه های سیمینه رود.....	۶۴
شکل شماره (۴-۳): هرم سنی جمعیت نقاط روستایی شهرستان بوکان.....	۶۷
شکل شماره (۱-۴): نمودار شماتیک حوزه نفوذ مستقیم سد شهریکند.....	۸۵
شکل شماره (۲-۴): نمودار برنامه زمانی مطالعاتی و اجرایی شبکه آبیاری و زهکشی طرح سیمینه رود.....	۱۱۶
شکل شماره (۱-۶): نمودار ترکیب کشت محصولات زراعی و باغی در اراضی پایاب.....	۱۴۵
شکل شماره (۲-۶): نمودار ترکیب کشت محصولات زراعی و باغی در اراضی پایاب.....	۱۴۸
شکل شماره (۳-۶): نمودار سطوح و درصد بکارگیری اراضی غیرزراعی، محدوده مطالعاتی.....	۱۵۶
شکل شماره (۴-۶): نمودار تقویم عملیات زراعی در منطقه مطالعاتی.....	۱۵۸
شکل شماره (۵-۶): نمودار تقویم زمانی بهره برداری از منابع مختلف علوفه در بخش های مختلف دامداری.....	۱۶۳

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۲۳.....	شکل شماره ۱-۳- نقشه موقعیت استان آذربایجان غربی در کشور
۲۳.....	شکل شماره ۲-۳- نقشه موقعیت شهرستان بوکان در استان آذربایجان غربی
۴۰.....	شکل شماره ۳-۳- نقشه مطالعات خاک محدوده مورد مطالعه
۴۴.....	شکل شماره ۳-۴- نقشه خطوط هم باران محدوده مورد مطالعه
۵۷.....	شکل شماره ۳-۵- نقشه حوزه آبریز دریاچه ارومیه
۶۳.....	شکل شماره ۳-۶- نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان بوکان
۹۵.....	شکل شماره ۴-۱- نقشه موقعیت کلی منطقه طرح
۱۲۷.....	شکل شماره ۴-۲- سیمای کلی طرح سد شهریکند
۱۴۷.....	شکل شماره ۵-۱- موقعیت جغرافیایی محدوده مخزن سد

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۹	جدول شماره (۱-۳): مساحت و درصد فیزیوگرافی اراضی محدوده طرح.....
۳۵	جدول شماره (۲-۳): سطوح اصلاح و حجم عملیات اصلاحی در طبقه‌بندی قابلیت آبیاری اراضی.....
۳۶	جدول شماره (۳-۳): مجموعه نتایج مشخصات فیزیکی حوزه های.....
۳۶	جدول شماره (۳-۳) - متوسط بارندگی سالانه در محل حوزه آبریز شد پیشنهادی و دشت مورد مطالعه.....
۴۸	جدول شماره (۴-۳): توزیع بارندگی ماهانه در محل حوزه آبریز سد پیشنهادی ودشت مورد مطالعه.....
۴۸	جدول شماره (۵-۳): پارامترهای پنج گانه حرارتی در محدوده منطقه مورد مطالعه.....
۴۹	جدول شماره (۶-۳): خلاصه پارامتر های اقلیمی در منطقه مطالعاتی.....
۵۴	جدول شماره (۷-۳) دبی ماهیانه دراز مدت رودخانه سیمینه رود در محل شهریکند.....
۵۴	جدول شماره (۸-۳) سری دبی های ماهیانه دراز مدت سیمینه رود در ایستگاه دانشبند.....
۵۵	جدول شماره (۹-۳): مقادیر دبیه های ماهیانه دراز مدت سیمینه رود.....
۵۵	جدول شماره (۱۰-۳) توزیع ماهیانه برداشت آب از رودخانه سیمینه رود (میلیون مترمکعب).....
۶۲	جدول (۱۰-۳) مساحت، تعداد روستاهای دارای سکنه، تعداد جمعیت و ... نقاط روستایی در سال ۷۵.....
۶۴	جدول شماره (۱۱-۳): توزیع جمعیت در نقاط شهری و روستایی شهرستان بوکان طی سالهای ۸۱-۴۵.....
۶۹	جدول شماره (۱۲-۳) - جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر نقاط روستائی شهرستان برحسب بخش و ..... جدول شماره (۱۳-۳): وضعیت فعالیت های اصلی بخش کشاورزی در شهرستان بوکان در سال ۸۲.....
۸۴	جدول شماره (۱-۴): خصوصیات آبدهی حوزه های مورد مطالعه سیمینه رود.....
۸۴	جدول شماره (۲-۴): مقادیر سیلاب های حداکثر لحظه ای با دوره برگشت های مختلف.....
۸۵	جدول شماره (۳-۴) خصوصیات مخزن سد.....
۸۶	جدول شماره (۴-۴) توزیع ماهانه آب مورد نیاز زراعت محدوده طرح به مترمکعب در هکتار.....
۸۶	جدول شماره (۵-۴) آب خالص مورد نیاز باغات (به روش آبیاری قطره ای) به متر مکعب.....
۸۷	جدول شماره (۶-۴) نیاز خالص آبیاری محصولات زراعی و باغی محدوده طرح.....
۸۷	جدول شماره (۷-۴) نیاز خالص آبیاری محصولات زراعی و باغی محدوده طرح.....
۸۸	جدول شماره (۸-۴) نیاز خالص آبیاری محصولات زراعی و باغی در محدوده طرح.....
۸۸	جدول شماره (۹-۴) نیاز خالص آبیاری محصولات زراعی و باغی در محدوده طرح.....
۸۹	جدول شماره (۱۰-۴) نیاز خالص آبیاری محصولات زراعی و باغی در محدوده طرح.....
۹۱	جدول شماره (۱۱-۴) - آب خالص مورد نیاز محصولات زراعی طرح سیمینه رود.....
۹۲	جدول شماره (۱۲-۴) - آب خالص مورد نیاز محصولات زراعی و درصد الگوی کشت در محدوده طرح.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۹۳.....	جدول شماره (۴-۱۳) - آب خالص مورد نیاز محصولات زراعی کشت تحت آبیاری بارانی.....
۹۴.....	جدول شماره (۴-۱۴): تقویم آبیاری محصولات مختلف الگوی کشت.....
۱۰۶.....	جدول شماره (۴-۱۵): مشخصات تلمبه خانه‌های اصلی طرح سیمینه‌رود.....
۱۱۴.....	جدول شماره (۴-۱۶): هزینه در واحد هکتار سیستم‌های آبیاری.....
۱۱۷.....	جدول شماره (۴-۱۷): هزینه های کل شبکه آبیاری وزهکشی سیمینه رود.....
۱۲۷.....	جدول شماره (۴-۲): برنامه زمانی مطالعاتی و اجرایی شبکه آبیاری و زهکشی طرح سیمینه‌رود.....
۱۳۲.....	جدول شماره (۵-۱) تعداد خانوار، و جمعیت روستاهای مخزن سد شهریکند در سال ۱۳۷۵.....
۱۳۳.....	جدول شماره (۵-۲): جمعیت و خانوار روستاهای مورد بررسی در محدوده سد شهریکند.....
۱۳۴.....	جدول شماره (۵-۳): سطح زیر کشت باغات و اراضی مزروعی محدوده مخزن سد.....
۱۳۵.....	جدول شماره (۵-۴): سطح زیر کشت انواع محصولات زراعی و باغی محدوده مخزن سد.....
۱۳۶.....	جدول شماره (۵-۶) ارزش خالص محصولات زراعی و باغی محدوده مخزن سد.....
۱۳۸.....	جدول شماره (۵-۷): دارایی های واقع در محدوده مخزن سد.....
۱۴۰.....	جدول شماره (۶-۱): وضعیت سطح زیر کشت و میزان تولید محصولات زراعی شهرستان بوکان.....
۱۴۱.....	جدول شماره (۶-۲): وضعیت سطح زیر کشت و میزان تولید محصولات باغی شهرستان بوکان.....
۱۴۳.....	جدول شماره (۶-۳): نحوه ی بکارگیری اراضی در محدوده طرح.....
۱۴۴.....	جدول شماره (۶-۴) - ترکیب و تراکم کشت اراضی در محدوده طرح- وضع موجود.....
۱۴۵.....	جدول شماره (۶-۵) - سطح زیر کشت آبی ودیم در منطقه مورد مطالعه - وضع موجود.....
۱۴۸.....	جدول شماره (۶-۶): ترکیب کشت و درصد محصولات زراعی در الگوی کشت پیشنهادی.....
۱۴۹.....	جدول شماره (۶-۷): سطوح زیر کشت آبی و آیش آبی، دیم و آیش دیم در منطقه مطالعاتی.....
۱۵۱.....	جدول شماره (۶-۸): تیپ‌های اصلی تناوب زراعی در محدوده طرح.....
۱۵۴.....	جدول شماره (۳-۹): سطوح و درصد کاربری اراضی زراعی در محدوده طرح سیمینه‌رود.....
۱۵۶.....	جدول شماره (۶-۱۰): سطوح اراضی غیر و زراعی و درصد هر یک از آنها در محدوده طرح سیمینه‌رود.....
۱۶۴.....	جدول شماره (۶-۱۱) تولیدات دامی در محدوده طرح.....
۱۶۶.....	جدول شماره (۶-۱۲): آمار انواع دام محدوده طرح سیمینه‌رود به تفکیک دشت‌های مختلف مدل.....
۱۶۸.....	جدول شماره (۶-۱۳) - برآورد تولیدات دامی بخش گوسفندداری به تفکیک دشت‌های محدوده.....
۱۶۸.....	جدول شماره (۶-۱۴) کل تولیدات دامی بخش گاو‌داری به تفکیک دشت‌های محدوده.....
۱۶۹.....	جدول شماره (۶-۱۵) - انواع هزینه‌های زراعی و درصدی آنها نسبت به کل در شرایط موجود.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۶۹.....	جدول شماره (۱۶-۶) هزینه و درآمد کشاورزی سیمینه رود (سال ۸۲).....
۱۷۱.....	جدول شماره (۱۷-۶) برآورد متوسط عملکرد تولیدات اصلی و فرعی هر یک از محصولات زراعی.....
۱۷۲.....	جدول شماره (۱۸-۶): تعداد و وضع ماشین آلات در محدوده مطالعاتی.....
۱۷۵.....	جدول شماره (۱۹-۶): محصولات زراعی در محدوده طرح.....
۱۷۶.....	جدول شماره (۲۰-۶): هزینه های مختلف زراعی و باغی.....
۱۷۶.....	جدول شماره (۲۱-۶): سطح زیرکشت و عملکرد در هکتار و کل تولید در وضع موجود و پیشنهادی در.....
۱۷۷.....	جدول شماره (۲۲-۶): ارزش ناخالص محصولات زراعی در وضع موجود.....
۱۷۸.....	جدول شماره (۲۲-۶): ارزش ناخالص محصولات زراعی و باغی در شرایط آینده.....

پیشگفتار

استان آذربایجان غربی و به ویژه جنوب این استان همچون استان‌های غرب کشور از محدودیت‌های شدیدی رنج می‌برد و با توجه به اینکه این منطقه دارای شرایط مناسب اقلیمی و بارندگی مناسب و نیز اراضی حاصلخیز کشاورزی می‌باشد باطبع مهمترین بخش اقتصادی و تولیدی این منطقه است بنابراین با احداث زیر ساخت‌ها و تأسیسات و تجهیزات و طبعاً با این بخش می‌توان شاهد افزایش بازده محصولات کشاورزی و در نتیجه افزایش درآمد کشاورزان و مزایای فراوان دیگر بود.

ما دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستائی با توجه به ماهیت رشته تحصیلی خود که همانا دیدی همه‌جانبه‌گرانه نسبت به طرح‌های عمرانی که مرتبط با روستاها هستند و یکی از این طرح‌ها احداث سدها با هدف اصلی ذخیره آبیاری اراضی زراعی می‌باشد می‌توانیم و وظیفه داریم که اثرات اجرای این طرح‌ها را بر روستاها ببینیم. نگارنده نیز به وظیفه‌ای که در قبال محیط زندگی خود احساس نموده است تصمیم به نگارش این رساله نموده است و امید است که بدین وسیله بتواند به منطقه محروم و عقب‌مانده شهرستان بوکان خدمتی ناچیز نماید.

نگارنده در نگارش این رساله با مشکلات بسیار فراوانی روبرو بوده است که یقیناً اگر وجود احساسی وظیفه و مسئولیت نبود هرگز رغبتی به این امر نمی‌بود. برخی از مشکلات فوق عبارتند از: عدم وجود آمار و اطلاعات مورد نیاز، عدم همکاری مسئولین محلی، عدم انجام مطالعات مشابه در کشور، عدم حمایت مالی ارگان‌ها و... می‌باشد.

در پایان لازم می‌دانم از سرورانی که اینجانب را در نگارش این رساله راهنمایی و ارشاد نموده‌اند تشکر و قدردانی نمایم. جناب آقای دکتر مسعود تقوایی، جناب آقای دکتر سید حسن حسینی ابری اساتید راهنمای محترم، سرکار خانم دکتر ایران غازی استاد مشاور محترم، جناب آقای مهندس درخشان مجری محترم طرح سد شهریکند در سازمان آب منطقه‌ای آذربایجان غربی. بی‌شک اگر راهنمایی این عزیزان و به ویژه اساتید محترم راهنما و مشاور که همچون پدری مهربان اینجانب را نه تنها در تهیه این رساله بلکه در زمینه‌ی مسائل زندگی مورد مهر و محبت خود قرار داده‌اند. هرگز قادر به تدوین این رساله نمی‌شدم.

فصل اول: کلیات طرح تحقیق

مقدمه

در رساله‌ای که تحت عنوان ((سنجش اثرات اجتماعی-اقتصادی احداث سد شهریکند^۱ بر روستاهای شهرستان بوکان)) پیش رو دارید، نگارنده در پی آن است تا تأثیراتی را که احداث این سد بر سیمای اجتماعی و اقتصادی روستاهای شهرستان بوکان می‌گذارد را بطور اجمال مورد مطالعه و بررسی قرار دهد: بند نخست، نوعی ارزیابی بشمار می‌رود، و در تعریف فرآیند ارزیابی می‌توان گفت که (عبارتست از چه کارهایی روی داده؟ و چه حوادثی اتفاق افتاده؟ و حتی فراتر از آن در مورد آنچه رخ داده است قضاوت و داوری کنند) و پاسخ به پرسشهای زیر را مدنظر دارد.

- آیا نتایج بدست آمده خوب بوده است؟

- آیا از آنچه که انتظار می‌رفت بهتر بوده یا نه؟

- آیا امکان دستیابی به نتایج بهتری هم بوده است؟

- و سؤالاتی از این دست.

اما به لحاظ اینکه احداث سد مزبور به اتمام نرسیده و بهره‌برداری از آن جامه عمل نپوشیده، نمی‌توان پاسخ قطعی و قانع‌کننده‌ای به پرسشهای فوق داد، بلکه می‌بایست به پیش‌داوری و نوعی پیش‌بینی توسل جست. در این جهت سوالات زیر مطرح می‌باشند:

- چه چیزی یا حادثه‌ای بعنوان نتیجه بوقوع خواهد پیوست؟

- آیا اهدافی را که از انجام اینگونه طرح‌ها مدنظر است، درخصوص سد شهریکند نیز قابل انتظار است؟

به هر حال پرواضح است که در این مجموعه نگارنده بیشتر در پی آن است تا تأثیراتی را که در مسائل اجتماعی و اقتصادی دارد ذکر نموده و تحولات مثبت یا احتمالاً منفی را که می‌توان بوسیله آن در سطح منطقه ایجاد کرد را گوشزد نماید. تا بتوانیم حداکثر استفاده از تمامی مزایای اینگونه پروژه‌های عظیم و پرهزینه ببریم.

۱-۱- شرح و بیان مسأله:

در قرن بیستم، با چند برابر شدن جمعیت جهان، به ویژه کشورهای جهان سوم، امنیت غذایی انسانها به شدت مورد تهدید قرار گرفت. این درحالی بود که محصولات کشاورزی (به عنوان اصلی ترین منبع تأمین کننده نیازهای غذایی انسانها) تکافوی مصرف جامعه انسانی را نمی کرد. بنابراین بشر با استفاده از تکنولوژی به یافتن راههای گوناگون جهت افزایش سطح زیر کشت و نیز بازده محصولات کشاورزی در واحد سطح مبادرت ورزید.

یکی از مهم ترین راههای افزایش محصولات کشاورزی، آبیاری زمینهای زراعی دیم در مناطقی بود که میزان بارش باران در آنجا جهت کشاورزی ناکافی می نمود. بنابراین، بشر با احداث سد در برابر رودخانه ها، هم توانست آب مورد نیاز زمینهای کشاورزی را تأمین کند و هم از طغیان رودها که یکی از عوامل مهم تخریب زمینهای زراعی بود، ممانعت بعمل آورد هرچند که سدها دارای اثرات منفی زیست محیطی نیز هستند؛ اما در برخی مناطق، به دلیل نیاز به آب جهت کشاورزی و سایر مصارف و تأمین نیازهای غذایی انسانها که روز به روز بر تعداد آنها افزوده می شود و بالعکس میزان زمینهای زراعی تقریباً ثابت مانده است، لزوم احداث سدهای بیشتر ضروری می نماید.

بدیهی است احداث سد شهریکند در شهرستان بوکان می تواند اثرات مثبت بسیار فراوانی بر شکوفایی و رونق اوضاع اقتصادی و اجتماعی منطقه به خصوص روستاها بگذارد. زیرا اراضی پایین دست سد را زمینهای هموار و از نظر ویژگیهای شیمیایی خاکهای غنی تشکیل می دهد، که این اراضی صرفاً به دلیل کمبود آب، به صورت دیم و یا با استفاده از منابع آب زیرزمینی، کشت می شوند. بنابراین، با احداث این سد، می توان در مرحله اول تا سقف ۳۵/۰۰۰ هکتار از زمینهای پایین دست را آبیاری کرد. این امر باعث افزایش بازده محصولات کشاورزی، ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن، افزایش درآمد و بهبود وضعیت اقتصادی روستائیان و جلوگیری از مهاجرت آنان به شهر بوکان می گردد، شهری که هم اکنون به شدت با پدیده حاشیه نشینی و دیگر مشکلات ناشی از ازدیاد سریع جمعیت در منطقه مواجه است.

۱-۲- تبیین موضوع تحقیق

یکی از فاکتورهای توسعه ناحیه ای، برنامه‌ریزی توسعه منابع آب است، که بخش اصلی هر طرح موفق را تشکیل می‌دهد. برای پیشبرد اهداف توسعه در این بخش، آنهم در ناحیه‌ای که فعالیتهای عمده کشاورزی را داراست، همانا احداث سد و بهره‌برداری از آن امریست مهم و بجا.

تأمین آب کشاورزی، گسترش اراضی زیر کشت، استفاده بهینه از منابع آب و خاک، بکارگیری تکنیکهای برتر در امر آبیاری و امور زراعی، تحول در نظامهای بهره‌برداری، افزایش محصولات در واحد سطح، جلوگیری از سیلاب، تأمین آب شرب شهر و روستاهای محدوده، اثرات مثبت در بخش صنعت، بالابردن سطح بهداشت، بهره‌جویی از انرژی برق آبی، ایجاد فعالیتهای جنبی، تأثیر در روند مهاجرت و علاقمندی به سکونت در روستاها، افزایش درآمدهای اقتصادی و غیره و متعاقب آن تحول اجتماعی و اقتصادی از نتایج سدها می‌باشد. پرواضح است که هیچ سدی بنا نمی‌گردد مگر به قیمت از دست رفتن مقداری از اراضی (مزروعی، مرتع، بایر و...) که زیر مخزن سد قرار می‌گیرند. و چه بسا روستاهایی که اهالی آن مجبور به جلائی وطن خواهندشد. همچنین بهره جستن از سد عاری از بروز مشکلات و مسائل زیست‌محیطی نمی‌باشد. اگر چه تحلیل و مطالعه مسائل و مشکلات این قبیل طرحها اولویت تام دارد، و از مطالعه اولیه می‌توان اثر آنها را پیش‌بینی کرد، ولی باید در نظر داشت که برای برخورداری از مزایای طرح، مجبور به تحمل اثرات منفی آنهم باید بود، و یا آنکه با انجام اقدامات چاره‌جویانه اثرات مزبور را به حداقل رساند.

به لحاظ شرایط طبیعی، اجتماعی و اقتصادی که توضیح آن خواهد آمد، احداث سد مخزنی در شهرستان بوکان امری ضروری و حتی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. اینجاست که برآنیم تا با توجه به یافته‌ها و اطلاعات بدست آمده در مرحله نخست اثرات مثبت آنرا که خود می‌تواند عامل مهمی در شناساندن نقش و کارکرد عمده سد مذکور برای توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان و امیدواری کشاورزان و روستائیان باشد، ارائه نموده و در مرحله بعد اثرات منفی و مشکلات مرتبط با آن را به دست‌اندرکاران گوشزد نموده و تا حد امکان ارائه طریق نمود، تا بتوان از هزینه‌های گزافی که صرف این طرح عظیم شده، حداکثر سود و بهره را برد.